

LBRIS

We know
books

STEPANCIKOVO
ȘI LOCUTORII SĂI
Din însemnările unui necunoscut

Feodor Dostoievski

Antel

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DOSTOEVSKIJ, FEDOR MIHAILOVIČ

Stepancikovo și locuitorii săi / F. Dostoievski ; trad. din rusă de Nicolae Gane. - București : Antet Revolution, 2023

ISBN 978-973-636-579-9

I. Gane, Nicolae (trad.)

821.161.1

PARTEA I INTRODUCERE

Demisionând din armată, unchiul meu, colonelul Egor Ilici Rostanev, s-a stabilit definitiv la conacul său din satul Stepancikovo, căpătat prin moștenire, și s-a apucat de gospodărie ca un moșier sadea, care nu-și părăsește niciodată domeniile. Sunt oameni care știu să rămână mulțumiți în orice situație s-ar afla, adaptându-se la orice condiții; o asemenea fire avea și colonelul în retragere, un om de o rară bunătate și dispus oricând să accepte orice sugestie dinafară. Dacă i-ar fi trăsnet cuiva prin cap să-l roage mai stăruitor de a fi purtat în cârcă vreo două verste, l-ar fi dus, probabil, fără să crâcnească; în bunătatea lui nemărginită, era gata uneori să dea primului venit orice, la cea dintâi rugămintă, până și ultima lui cămașă. Era un om voinic, înalt și bine făcut, cu obrăjii rumeni, cu dinții ca fildeșul, mustața lungă, blondă, cu glasul tunător și râsul zgomotos, izvorât din inimă; vorbea în fraze scurte, sacadat și pripindu-se. Se apropia de patruzeci de ani; până atunci, aproape de la vârsta de șaisprezece ani, fusese husar. Căsătorit de foarte tânăr, își iubea soția la nebunie, dar aceasta a murit curând, lăsând în inima lui o amintire neștearsă, plină de recunoștință duioasă. În sfârșit, căpătând această moștenire, după cum am spus, s-a mutat la conacul Stepancikovo, împreună cu cei doi copii ai săi: băiatul Iliușa, în vârstă de opt ani (venirea sa pe lume costase viața mamei) și fiica, Sașenka, o fetiță de cincisprezece ani, care, după moartea mamei sale, fusese dată internă la un pension din Moscova. Curând, însă, casa unchiului meu ajunsese o adevărată arcă a lui Noe. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Cam tot pe vremea când căpătase moștenirea și demisionase din armată, rămăsese văduvă și maică-sa, generăleasa Krahotkina, care, cu vreo șaisprezece ani în urmă, se măritase pentru a doua oară cu un general; pe atunci unchiul meu era încă sublocotenent și tocmai se pregătea și el să se însoare. Mult timp maică-sa n-a binevoit să-i dea binecuvântarea convenită pentru această căsătorie, vărsând lacrimi amare și învinuindu-l de egoism, de ingraturitudine și lipsă de respect. Căuta să-i demonstreze cu orice preț că averea lui din acea vreme, de două sute cincizeci de suflete, este și așa neîndestulătoare pentru întreținerea familiei (adică pentru întreținerea mamei sale cu numeroasa ei suită de bătrâne pripășite, și hota de jivine: pudeli, mopși, șpiți, pisici siameze etc.), și, în toiul furtunii dezlănțuite, în avalanșa de reproșuri, imputări și strigăte isterice, deodată și spre surprinderea tuturor, se recăsătoriea la respectabila vârstă de patruzeci și doi de ani, înainte ca fiul ei să fi apucat să se însoare. De altfel, și în cazul acesta ea găsi un pretext de a-l învinui pe sărmanul meu unchi, susținând sus și tare că se mărită numai și numai ca să aibă un adăpost la bătrânețe, lucru pe care nu speră să i-l poată asigura fiul ei, acest egoist nerespectuos, care își luase îndrăzneala de neiertat să-și înjghebe un cămin propriu.

Nu mi-a fost dat niciodată să aflu adevărata cauză care l-a făcut pe un om atât de chibzuit cum era decedatul Krahotkin să contracteze această căsătorie cu o văduvă în vârstă de patruzeci și doi de ani. E de presupus că el conta pe o oarecare avere în numerar a văduvei. Alții au socotit că avea nevoie pur și simplu de o îngrijitoare, întrucât presimțea apropierea nenumăratelor boli care-l lovira apoi la bătrânețe. Se știe doar că generalul nu avea nici un respect față de nevastă-sa și în tot timpul conviețuirii lor a zeflemisit-o veninos cu orice ocazie.

Era un om ciudat. Incult, dar destul de inteligent, disprețuia categoric pe toți și totul, nu avea nici un fel de norme de conduită, își bătea joc absolut de orice, iar spre bătrânețe, din cauza boaleșnițelor rezultate dintr-un fel de viață nu tocmai cumpătată și morală, deveni rău, irascibil și dur. Făcuse o carieră destul de frumoasă; la un moment dat, însă, în urma unui „incident regretabil”, a fost nevoit să demisioneze în condiții foarte puțin onorabile, reușind cu greu să scape de boxa acuzațiilor, dar pierzându-și drepturile la pensie. Faptul îl înrăi și mai mult. Lipsit de orice resurse de existență, nestăpânind decât vreo sută de suflete într-un sat ruinat, el își încrucișă brațele, și, tot restul vieții, timp de doisprezece ani încheiați, nu-și mai bătu capul să se intereseze din ce mijloace trăiește, cine îl întreține; nu înceta, cu toate acestea, să pretindă o viață de confort, nu-și limita cheltuielile și ținea un atelaj frumos de cupeu. Curând fu paralizat la picioare și ultimii zece ani și-i petrecu într-un fotoliu balansoar comod, legănat și purtat când era nevoie de doi lachei voinici, care nu auziseră în tot timpul acesta din partea lui decât cele mai variate ocări și injurături. Cupeul, lacheii și fotoliul erau întreținute pe cheltuiala fiului nerespectuos, care îi trimitea maică-si ultimii bănuți, ipotecând și supraipotecând moșia, refuzându-și satisfacerea nevoilor celor mai imperioase, contractând datorii aproape imposibil de acoperit în situația lui de atunci; și totuși, învinuirea de egoism și de nerecunoștința a continuat să planeze asupra-i cu o persistență neatenuată. Dar din pricina firii sale, unchiul meu sfârși prin a se crede el însuși un egoist îngrozitor, și, ca să se pedepsească, să nu mai fie egoist, își mări sacrificiile, trimițând sume și mai mari. Generăleasa își adora soțul. De altfel, o încânta cel mai mult faptul că el este general, ceea ce îi oferea posibilitatea de a se bucura de avantajele și onorurile

Avea rezervat în casă un apartament separat în care, în tot timpul vieții generalului, huzurise în societatea unor bătrâne pripășite, colportoare de la oraș și confidente. Se bucura în orașelul acela de mare respect, ca o doamnă de rang. Bârfelile, invitațiile de a fi nașă și nună, preferansul de o copeică miza și considerația față de poziția ei de generăleasă o compensau deplin pentru neplăcerile de acasă. Primea vizita gaițelor de la oraș care o țineau la curent cu tot ce se întâmplă; oriunde se ducea, i se rezerva locul de cinste; într-un cuvânt, trăgea din situația sa de generăleasă toate avantajele posibile. Generalul nu se amesteca în treburile ei; în schimb, în prezența altora, îi făcea o deosebită plăcere să-și bată joc de nevastă-sa în modul cel mai scandalos, punându-și, de pildă, asemenea întrebări: de ce s-o fi căsătorit el cu o „asemenea prescurăreasă”? - și nimeni nu îndrăznea să-l contrazică. Treptat, însă, îl părăsira toți cunoscuții, în timp ce el era atât de dornic de societate: îi plăcea să pălăvrăgească, să discute, să fie ascultat. Era un liberal și ateist de modă veche, și se lansa mereu în discuții pe probleme înalte.

Totuși ascultătorii lui din orașul X. nu se arătară prea ahtiați după discuții pe probleme înalte și vizitele lor deveneau din ce în ce mai rare. Încercară și jocul de familie vist-preferans; dar partizile se isprăveau de obicei prin adevărate accese de furie din partea generalului, încât generăleasa și companioanele ei îngrozite aprindeau lumânări, bolboroseau rugăciuni, dădeau în bobi și în cărți, împărțeau colaci deținuților din temnița locală și așteptau cu frica în sân sosirea orei de după-masă, când urma să înceapă iarăși partida de cărți și deci să înghită pentru orice greșală invective, înjurături, ba așteptându-se oricând să fie luate și la bătaie. Generalul, dacă nu-i plăcea

ceva, nu cunoștea nici un fel de opreliști: țipa ca o precupeață, înjura ca un vizitiu, ba uneori, sfâșiind cărțile ferfeniță și trântindu-le pe podca, era în stare să-și ia la goană partenerii, sau să plângă de necaz și răutate, pentru simplul fapt că s-a jucat un valet în loc de un nouă. Dar iată că, slăbindu-i vederea de tot, simți nevoia ca cineva să-i citească. Și atunci apărură Foma Fomici Opiskin.

Mărturisesc că anunț cu oarecare solemnitate apariția acestei fețe noi, căci este, fără îndoială, unul din personajele principale ale povestirii mele. În ce măsură ar avea dreptul să se bucure de atenția cititorului rămâne de văzut; prefer să las în seama cititorului însuși rezolvarea acestei chestiuni mai delicate.

Foma Fomici apărură în casa generalului Krahotkin în chip de pripășit fără căpătâi, tolerat să se înfrupte la masa stăpânului. De unde a venit nu știa nimeni. De altfel, am făcut și unele investigații obținând câteva date despre această figură notabilă. Se spunea, în primul rând, că slujise cândva pe undeva și că fusese prigonit, bineînțeles, „pentru dreptate”. Se mai spunea că s-ar fi ocupat o vreme la Moscova și cu literatura. Tot ce se poate, căci ignoranța crasă a lui Foma Fomici, desigur, nu putea constitui un impediment pentru o carieră literară. Cert este însă că nu i-a reușit niciodată nimic, fiind nevoit, în cele din urmă, să se aciuienze la general în situația de lector personal și martir. Nu exista umilință pe care să n-o fi suportat pentru o bucată de pâine la masa generalului. E adevărat că, ulterior, după moartea generalului, când la rândul-i și cu totul neașteptat Foma deveni brusc un personaj extrem de important, el a căutat de repetate ori să ne convingă că a consimțit să-l facă pe bufonul numai și numai dintr-un generos sentiment de prietenie; că generalul a fost protectorul și binefăcătorul lui; că a

fost un om mare și neînțeles și că numai lui Foma își destăinuia tainele sufletești cele mai intime; că, în sfârșit, dacă el, Foma, făcea de multe ori, la cererea generalului, pe caraghiosul, imitând diferite fiare și maimuțărindu-se, toate acestea le accepta numai de dragul generalului; numai pentru a-l distra și înveseli pe sârmanul său prieten copleșit de suferințe. Dar afirmațiile și explicațiile lui Foma Fomici în cazul acesta sunt îndoielnice și discutabile, căci același Foma Fomici, bufonul și toleratul batjocorit, juca cu totul alt rol în apartamentul doamnei general. Cum a izbutit el să ajungă la aceasta, ar fi greu de lămurit pentru un nespecialist în asemenea probleme. Generăleasa nutrea față de el un respect aproape mistic. Pentru ce? Nu se știe. Treptat, ajunsese să exercite asupra tuturor obișnuințelor apartamentului generălesei o influență ciudată, în parte asemănătoare cu aceea a tot felul de Ivani Iakovlevici și a altor înțelepți și precizători, vizitați asiduu prin ospiciile de nebuni de către anumite cucoane amatoare de scrânteli mistice. Le citea cu glas tare cărți religioase și moralizatoare, tălmăcea cu multă vervă și cu lacrimi în ochi treptele virtuților creștinești; își povestea viața plină de fapte cucernice; se ducea regulat la liturghie, ba și la utrenie uneori; se lansa în precizarea viitorului; cel mai iscusit însă era în tâlcuirea viselor și cu totul neîntrecut în judecarea aproapelui. Generalul cam bănuia ce se petrece în cealaltă aripă a casei și de aceea își tiraniza și mai abitir măscăriciul. Dar martirajul lui Foma înălța și mai mult prestigiul său în ochii generălesei și ai celor din anturajul ei.

Și iată că se produce o schimbare radicală în această rânduială a casei, în urma morții generalului. Generalul avu un sfârșit destul de original. Fostul liber-cugetător și ateist fu cuprins pe neașteptate de o spaimă teribilă. Plângea, se căia, se agăța cu disperare de icoane, chema mereu preotul să-l

spovedească. Se oficiau sfeștani, rugăciuni de împărtășanie. Nenorocitul țipa că nu vrea să moară, ba cu lacrimi în ochi îi cerea iertare chiar și lui Foma Fomici. Acest din urmă fapt avu darul să-i inspire ulterior lui Foma Fomici o nemaipomenită cutezanță. Cu puțin înainte ca sufletul generalului să se fi despărțit de trupul său, interveni următoarea întâmplare: fiica generălesei din prima căsătorie, mătușa mea Praskovia Ilinișna, rămasă fată bătrână și care a locuit tot timpul lângă maică-sa - una din victimele preferate ale generalului, care îi devenise necesară ca hrana zilnică în toți cei zece ani de paralizie prin nesfârșitele servicii, pe care i le aducea, întrucât era singura care reușea să-i între în voie prin blândețea ei umilă și supusă - se apropie de patul lui, vărsând lacrimi amare, ca să îndrepte perna de sub capul nenorocitului; dar bolnavul izbuti, nu se știe cum, s-o înșface de păr și să-l smucească de trei ori cu cele din urmă puteri aproape spumegând de răutate. Zece minute după aceea își dădu sufletul. Fu înștiințat colonelul, deși generăleasa ținuse să declare ritos că nu vrea să-l vadă și că preferă să moară decât să-l vadă în casa ei într-un asemenea moment. Generalul fu înmormântat cu mare pompă, bineînțeles, pe cheltuiala fiului ingrat, pe care maică-sa nu voia să-l vadă în ochi.

În satul ruinat Kneazevka, aparținând mai multor proprietari și în care generalul avea partea lui de o sută de suflete, fu ridicat un mausoleu de marmură albă, împestrițat cu inscripții elogiind inteligența, talentul, noblețea sufletească și, bineînțeles, decorațiile și gradul defunctului general. Partea substanțială a acestei opere epigrafice este rodul efortului creator al lui Foma Fomici. Mult timp rămase neînduplecată generăleasa, refuzând să-l ierte pe fiul său nesupus. Înconjurată de prietene, confidente și liota de cățelușe, plângea cu sughițuri

și spunea că mai curând va mânca pâine goală, bineînțeles, „stropită cu lacrimi amare”; că mai curând va porni cu un toiag în mână să cerșească pe la ușile oamenilor decât să consimtă la rugămintea „nesupusului” de a se muta la el, la Stepancikovo; și că piciorul ei nu va călca niciodată în casa acestuia! În general, cuvântul picior, folosit în acest sens, este pronunțat cu mult efect de unele cucoane. Generăleasa însă îl pronunța cu o măiestrie de modulații în glas pur și simplu artistică... Într-un cuvânt, s-a irosit cu acest prilej un efort apreciabil de vorbărie patetică. E de remarcat însă că în toiul tuturor acestor țipete și imprecățiuni se făceau discret și unele pregătiri febrile pentru mutarea la Stepancikovo. Colonelul își spetise toate schimburile de cai, parcurgând aproape zilnic drumul de patruzeci de verste de la Stepancikovo la oraș, dar abia peste două săptămâni după înmormântarea generalului obținuse permisiunea să se prezinte în fața măicuței sale jignite. Împăcarea între mamă și fiu o mijloci Foma Fomici. Zi de zi, în decursul celor două săptămâni încheiate, el l-a dăscălit și l-a dojenit fără încetare pe nesupusul fiu pentru atitudinea lui „inumană”, până l-a făcut să verse lacrimi sincere, aducându-l aproape la disperare. Ei bine, n-aș greși susținând că tocmai momentul acesta însemnase de fapt începutul acelei influențe de neînțeles, inuman și despotice a lui Foma Fomici asupra bietului meu unchi. Foma și-a dat prea bine seama cu ce fel de om are de-a face, simțind îndată că rolul lui de bufon s-a terminat și că i-a venit și lui vremea să-și scoată părleala pentru cele îndurate. Și, într-adevăr, Foma al nostru s-a compensat din plin, după cum vom vedea mai departe.

— Ei, spune și dumneata, cum te vei simți, îl dăscălea Foma, dacă propria dumitale mamă, ca să zicem așa, autoarea zilelor dumitale, va porni cu toiagul în mână să cerșească cu adevărat,

întinzându-și mâinile tremurătoare și uscate de foame pe la ferestrele oamenilor? Nu-ți va părea monstruos, dat fiind mai întâi rangul ei de generăleasă, iar în al doilea rând, ținând seama de toate virtuțile ei? Și cum te vei simți dacă într-o zi se va ivi, din greșeală, bineînțeles, - dar se poate întâmpla - cu mâna întinsă chiar în fața ferestrelor dumitale, cerând de pomană în timp ce dumneata, fiul ei, carne din carnea ei, înoți undeva între plăpumi de puf și... mă rog, în general, te lăfăi în bogăție! Ar fi îngrozitor, îngrozitor! Dar și mai îngrozitor mi se pare, colonele, îmi dai voie să ți-o spun deschis, și mai îngrozitor mi se pare faptul că dumneata stai acum în fața mea ca o buturugă fără de simțire, cu gura căscată, clipind prostește din ochi, lucru cu totul necuviincios, când, la o simplă supoziție a unei atare eventualități, ar fi trebuit să-ți smulgi din rădăcini părul de pe cap și să verși pâraie... dar ce spun eu! râuri, lacuri, mări, oceane de lacrimi!...

Într-un cuvânt, Foma, lansându-se în această perorație, depășise orice măsură. Dar cam așa se încheiau totdeauna accesele lui de elocință. Bineînțeles, toate sfârșiră prin aceea că generăleasa împreună eu bătrânele ei oploșite, cu jivinele, cu Foma Fomici și cu domnișoara Perepelițina, principala ei confidentă, îl ferici, în sfârșit, pe unchiul meu cu prezența ei, strămutându-se în satul Stepancikovo. Lăsase să se înțeleagă că va face numai o încercare de a sta la fiul său, pentru a se convinge dacă acesta se va comporta cu adevărat cu tot respectul. Vă închipuiți situația colonelului, în perioada aceasta de încercare a comportării sale! La început, în calitatea ei de văduvă neconsolată, generăleasa considera de datoria ei să cadă de două-trei ori pe săptămână într-o disperare cumplită la amintirea generalului său pierdut pe vecie; e de notat că, printr-o logică de nepătruns, în asemenea cazuri efectele

acestei desferări se abăteau cu regularitate pe capul colonelului. Uneori, mai ales în prezența vizitatorilor ce se întâmplau de față, ea își chema nepoții: pe micul Iliușa și pe Sașenka, de cincisprezece ani, îi așeza lângă dânsa, îi privea îndelung cu ochii triști, plini de suferință, și lăsa să se înțeleagă că sunt niște copii definitiv pierduți, pentru că au un asemenea tată; apoi ofta adânc și greu, și vărsa în tăcere lacrimi misterioase, care țineau cel puțin o oră. Vai de capul colonelului, dacă nu se pricepea să înțeleagă aceste lacrimi! Iar el, sărmanul, aproape niciodată nu se dumirea de sensul lor și aproape întotdeauna, în naivitatea lui, apărea parcă dinadins în asemenea momente lăcrămoase și, vrând-nevrând, intra la caznă. Dar respectul lui rămânea neștirbit și, până la urmă, depășea orice limită imaginabilă. Într-un cuvânt, amândoi, și generăleasa, și Foma Fomici înțeleseră pe deplin că se risipise furtuna ce băntuise atâția ani de zile deasupra capetelor lor din partea generalului Krahotkin: se risipise definitiv și pentru totdeauna. Se întâmpla și așa: deodată, generăleasa, fără o cauză cât de cât justificată, se prăbușea pe divan într-un leșin subit. Se stârnea o larmă și o agitație nemaipomenită. Colonelul, zdrobit, începea să tremure ca o frunză de plop.

– Fiu nerecunoscător și crud!, striga generăleasa, revenindu-și, mi-ai sfâșiat rărunchii... mes entrailles, mes entrailles!

– Dar cum ți-am sfâșiat rărunchii, mămico?, întreba sfios colonelul.

– Mi i-ai sfâșiat! Sfâșiat! Poftim, mai are obraz să se dezvinovățească! Ești un nesimțit! Fiu nerecunoscător și crud! Mo-or!...

Colonelul, bineînțeles, era zdrobit.

Dar nu se știe cum se întâmpla totdeauna, că generăleasa învia la loc. Iar peste o jumătate de oră, îl vedeai pe colonel

explicând cuiva, ținându-l de nasturele hainei:

– Bineînțeles, ea e o grande dame, frățioare, o generăleasă! O bătrânică foarte bună la suflet; dar, mă înțelegi, e deprinsă ca totul în jurul ei să fie select, rafinat... Nu ca mine, bădăranul! Acum e supărată pe mine. Sunt vinovat, firește. Eu, frățioare, nu știu încă, ce-i drept, ce vină am, dar sunt vinovat, desigur...

Alteori, se pomenea pe capul lui cu domnișoara Perepelițina - o ființă cam mult înaintată în vârstă și care își vărsa fiera adunată pe toată lumea, purta o meșă de păr fals și avea niște ochișori mici și onctuoși fără sprâncene, buze subțirele ca sforcica, mâinile spălate în zeamă de castraveți - care, la rândul ei, se simțea datoare să-l povățuiască pe colonel:

– Din cauză că ești nerespectuos, colonele. Din cauză că ești egoist și o jignești pe mămica; ea nu-i obișnuită cu așa ceva. Dumneaci e generăleasă, pe când dumneata nu ești decât colonel, așa să știi.

– Domnișoara asta Perepelițina, frățioare, îl lămurea apoi colonelul pe interlocutorul său ocazional, este o faptură extraordinară și o apără pe mămițica din toată inima! E o faptură extraordinară! Să nu-ți închipui că stă aici la noi ca o tolerată oarecare, nu; e, de fapt, și ea fiică de colonel. Așa să știi!

Toate astea, bineînțeles, nu erau decât niște floricele, ca să spunem așa. Aceeași generăleasă, care trântea asemenea figuri nemaipomenite, la rândul ei, tremura ca un șoricel în fața fostului măscărici al casei. Foma Fomici o vrăjise definitiv. Îl privea și-l asculta cu nesăț. Unul din verii mei de-al treilea, husar în retragere și el, un om tânăr încă, dar ruinat complet și care se aciuiase pentru un timp pe lângă unchiul meu, mi-a spus verde în ochi că, după părerea lui nestrămutată, generăleasă întreținea pur și simplu legături nepermise cu Foma Fomici. Bineînțeles, m-am grăbit să resping cu indignare

această presupunere, socotind-o prea grosolană și din cale afară de naivă. Altceva era la mijloc și acest altceva nu pot să mi-l explic decât dând cititorului câteva lămuriri în privința caracterului acestui Foma Fomici, așa cum mi-a fost dat să le înțeleg mai târziu.

Închipuiți-vă, dar, un omuleț cu totul insignifiant, un laș de cea mai josnică speță, un avorton al societății, un individ absolut incapabil și nefolositor, meschin și murdar, dar nemai-pomenit de ambițios, deși nu era înzestrat absolut cu nimic ce ar fi putut justifica cât de cât veleitățile și pretențiile lui nemăsurate, alimentate de un amor propriu bolnăvicios. Țin să previn din capul locului: Foma Fomici este întruchiparea celui mai hipertrofiat amor propriu de o nuanță cu totul specială și anume: un amor propriu care nu poate exista decât la niște nulități crase, și, după cum se întâmplă în asemenea cazuri, un amor propriu lezat, vindicativ, inhibat de pe urma unor grele jigniri, eșecuri și prăbușiri anterioare, un amor propriu purulent de multă vreme și care de ani de zile varsă venin și invidie la orice contact cu alții, la orice reușită a altora. Bineînțeles toate acestea mai sunt condimentate și de o susceptibilitate monstruoasă, de ipohondrie împinsă până la demență. Voi fi întrebat poate: care poate fi cauza unei atare forme de amor propriu? Cum este posibil să apară el la asemenea nulități crase, la aceste stărpituri umane, care, prin însăși situația lor în societate, sunt nevoite să-și cunoască locul în ierarhia socială? Cum s-ar putea răspunde la această întrebare? Cine știe, poate că există și excepții, și că eroul meu face parte tocmai din categoria acestor excepții. Într-adevăr, el este o excepție de la regulă, lucru care se va vedea mai departe. Vă întreb, totuși: sunteți convingși, oare, că toți aceia care s-au resemnat definitiv și se consideră onorați și fericiți de faptul că li s-a

îngăduit să fie bufoni și linge-blide - sunteți convingși, oare, că ei au renunțat pentru totdeauna la orice amor propriu? Dar invidia, bârfelile, pârtele, clevetirile, dar ascunsele șoapte pe la colțuri chiar în casa voastră, sau chiar la masa voastră?... Cine știe, poate că la unii din acești rătăcitori obijduiți de soartă, pripășiți ca bufoni sau măscărici, amorul propriu nu se atrofiază în urma nesfârșitelor înjosiri la care sunt supuși, ci, dimpotrivă, se întetește și mai mult tocmai din cauza situației lor de bufoni, prostănaci sau caraghioși, din cauza nevoii de a mânca pâinea altuia și deci de a renunța complet la propria lor personalitate, fiind siliți să se afle în veșnică supunere și umilință. Cine știe, dacă aceste forme hidoase de amor propriu nu sunt cumva manifestări ale unui sentiment denaturat chiar la originea lui - ale sentimentului demnității personale, lezat pentru prima oară încă în vârsta copilăriei de asuprire, sărăcie, mârșăvie și batjocură, și terfelit de părinții viitorului rătăcitor chiar sub ochii lui? Spuneam însă că Foma Fomici constituie și o excepție de la regula generală. Așa este. A încercat omul într-o vreme să devină literat, dar n-a fost acceptat și recunoscut ca atare; iar literatura este în stare să ducă la pierzanie nu numai pe un Foma Fomici - bineînțeles o literatură nerecunoscută. Nu știu precis, dar îmi vine să cred că Foma Fomici a fost un ratat încă înainte de a-și fi încercat norocul în literatură; probabil că și în alte domenii suferise amărăciuni și dezamăgiri, alegându-se doar cu bobârnace, în loc de mulțumiri și retribuție onorabilă, sau și cu altceva mai rău. Dar nu mă încumet s-o afirm; ulterior însă, am întreprins unele investigații în această privință și am aflat precis că Foma într-adevăr a comis cândva la Moscova o încercare de roman în maniera opusculilor ce se confecționau acolo prin anii treizeci cu zecile și sutele, ca Eliberarea Moscovei, Hatmanul